

علوم، اقتصادیه و اجتماعیه

مجموعه علم

هر آيت اورن بشجی کوفی نشر اولنور

مؤسسه:

احمد شعیب، رضا توفیق، محمد جاوید

منبر مطالب:

تمتع و برکبی: فائق ترمزت. — دول مقدمه تک سیاحت
مذهبه لری: احمد شعیب. — سلائیک - مناسرت دمیر یولی:
محمد جاوید. — تصنیف علوم - بعض مقدمات فلسفیه:
رضا توفیق. — تجارت بحریه و لیانلر: احمد مختار. —
فراشه اختلال کبیری: احمد شعیب. — نشریات و وقایع اقتصادیه:
محمد جاوید.

مدیر و صاحب امتیازی:

محمد جاوید

نسخه سی: ۱۰ غروش

استانبول

امور اداره و تحریریه: باب عالی جاده سنده ۵۵۵۵ مطبعه سی، نومبر ۶۶

تصنيف علوم

— بعض مقدمات فلسفه — [۱]

کائنات، متجسس ذهنزه، حیران نظر لر مزه اوتنه دنبری معروض
بر کتاب پر عجباید رکه نقوش و تمایلندن هر بری بزم ایچین حلی مطلوب
بر معمار. مطلوب دیدیم؛ فقط محض تشفی مراق ایچین دکل، بودنیاده ادامه
حیاتزه، فلاح و نجات ایچین او معمارلی حل ایتمک کمز لازمدر. بزاو نلردن
برینی کشف ایتمکله سرار خلقک بر عقده سنی چوزمش اولویورز؛
و غیرتمزک مکافاتنی بر جوق فوائد حیاتییه نائلتله قازانیورز. لکن حقایق
طبیعییه بی نظر لر مزدن کیزله این پرده لردن برینی قالدیرنجه دهها بر جوق
سرادق مبهمات قارشیدینده بولنه رق بوسبوتون واله و حیران اولویورز.
سرار خلقک نامتناهی بر سلسله متصله تشکیل ایتدیکنی آکلیورز.

«بسیقولوژی» بر علم مخصوص اوله رق تگون و تعین ایتزدن اول
بیله متفکر انسانلر شوهر کون کوردکلری عالمک حقیقت حالده کوروندیکی
کی اولوب اولمدیختی دوشونمکدن فارغ اوله مامشلردی. حتی بهره دار

[۱] تصنیف علوم حقنده علی العجله یازدیم شو مقالانی طلبه افندیلرک آرزولری
اوزرینه یازدم. هر حالده قصور لرینی عفو ایتدیرمک ایچین بو مسئله مهمیه
دائر اوتنه دنبری تبعاعله طو یلادیم قیوداتی اساس اتخاذ ایدرک براز یازمقده یم.
تعبیرات و اصطلاحات علمییه و فلسفییه تک کرک عثمانلییه مزده کرکسه فرانسه جهده
معادل و مقابل اولانلری نه عرض ایتمک صورتیله لسان فلسفه به بر خدمت ناچیزانه دم
بولونمق ایچون محترم طلبه افندیلره اصطلاحات و تعبیرات مذکورده بی هر ایکی لسان
اوزره کوسترمک ایستدم.

معرفت اولیان عوام ایله برابر متفکرین دن بر فرقه اقلیت استنا ایدیه جلّه
اولورسه بالجه فیلسوفنك بو مسئله ده سلباً حکم ایده کلدکاری نظر دتی
جالب اولور .

مدینتک ایلك دورلرندن زما نزه کلنجیه قدر بوتون فیلسوفنك ذهنتی
اشغال ایدن مسئله مهمه محسوساتنك ماهیتی آکلامق ، اشیا نك حقیقتی
تفحص ایتك وطوفولرمزك نفس الامر مطابق اولوب اولدینقی یقیناً
ییلکدی . بو مسئله دونه طولاشه آرسطونك النده بدستور معین شکلی
آلدی ؛ وفلسفه نك « مابعدالطبیعیات = Métaphysique » قسمه باخاصه
موضوع بحث اولدی . شو تقدیرجه کاشانی ، زه کوردوکی کبی دکل ،
« حد ذاتنده = En soi » اولدینی کبی ییلک ، هم یقیناً ییلک ، مابعدالطبیعیاتك
غایه سی ، مقصودی اولدی . حکمای اسلامك « الوجود بما هو موجود » دیدیکی
بودر ؛ تعبیرده تماماً و حرفیاً آرسطودن ترجمه ایدلمشدر .

دقته شایاندر که ذهن بشر بومر تبهیه ، بو طبقات فکریه یه واره ییلک
ایچین همه حال مشاعر و حواسك شهادت و صداقتدن شبهه ایتك لازمکلیر .
بوضروریدر . زیرا بر آدم کوردوکی ، طوندوغی شیلری حقیقت حالده ده
کوردیکی ، طوندینی کبی در ظن ایدرسه یعنی حواسنك وجداتی آلداتوب
آلداندیخنده ذره قدر شبهه ایتمزه « وارلق عجبا حواسنك بکا عرض
ایتدیکی صورته میدر ، دگیلدر ؟ ... حقیقت اشیا کوردوکم کبی میدر ،
یوقسه « نفس الامر = Noumène » بشقه میدر ؟ ... » کبی تصوراته
سوق ذهن ایده مز .

ده مین سوبلایکم کبی اسکیلر نظر نده امهات المسائلدن معدود اولان
بومعما مابعدالطبیعیاتك موضوعنی تشکیل ایدیورایدی . بوکون بسیقولوزینك
برباب مخصوصنده تذکر اولونور بر مسئله در .

اسکی حکمایی بو وادیلره سوق ایدن سبب حادثات کونیه نك هر آن
تغیر اوزره بولونماسی کیفیتی ایدی. دائماً تغیر و تحول ایدن حادثاتک کندی
کندی کندی قیامی احتمالی منطقاً قبول ایده میورلردی؛ اونک ضمیمه
مندج و مختفی اولان حقیقت قویمه و ثابتیه یی آریورلردی. اونی بولمق
ویلمک ایستورلردی. «اول الاوائل = Archée» دیدکری دخی بوایدی.
فلاسفه سابقوندن هر بری بو باده بر فکر بیان ایتمش و اوکا قانع
اولمشدی. میلاد عیسایان بش عصر قدر اول شهرت شعار اولان «طاليس»
بو حقیقت قدیمه یی ینه عالم مادیانده آرادی. «هر شئیک اصلی صودر» «ذیدی
حالبوکه بونده تناقض واردی. زیرا مقصد، حواسخه معروض اولان
صور موجوده نك غیری اولمق اوزره «وجود صرف» ی بولوب تمیین
ایتمکدی. صو ایسه حواسخه بزه عرض ایتدیکی صور مادیه دن بری در.
«هراقلیطس» آتشدر دیمشدی؛ «آناقسیاندر» هوادر طن ایتدی.
«آمه دو قلس» برده طوپراق علاوه ایدرک معروف اولان «عناصر اربعه»
فرضیه باطله سنی تأسیس ایتدی. حالبوکه درت درلو و درت عدد اول
الاولل قبول ایتمکله اساسنده بداهه متناقض بر اعتقاده باغلانمش
اولدی. «ایونیک = Yonique» ديه تاریخ فلسفه ده مشهور اولان مذهب
اربابنک بو مسئله ده اعتقادی خلاصه بودر.

فقط اول الاوائل مادیانده دکل، قوا طالعنده، اعدادده و یاخود
مجردات فکریه ده، معقولات ثانیه دخی آریانلر واردی. «قسه نوفان»،
«بی ناغوراس»، «پارمنیدس» کبی؛ فقط، تاریخ فلسفه یه متعلق اولان
بومباحنک تفصیلی بوزایه عائد دکلدر، اونی بشقه بریده، بشقه برزمانده
بسط و ایضاح ایدرم. اصل مقصدم شو مقدمات لازمه یی زمانز حکمانک
افکار مخصوصه سیله تذیل ایدوب صده کیرمک و مابعدالطبیعیات ده نیلن

قارغه شافقدن ، اصول تجربيه نك ترقیاتيله « علوم صحیحه و ثابته » =
 Sciences exactes et positives نك نصل آریلوب طوغدینی و موضوعاتك
 تمایزیه علومك تمایز و حدودیه تعین ایتدیکنی کوسترمکدر . بناءً علیه
 اسکندریه ده تشکل ایدن مذاهب فلسفیه بی ، خصوصاً « نوافلاطونی لری » =
 Les néoplatoniciens ، کچورم ؛ بونله اقدنا ایدن قرون وسطی
 میستیقاری و مدارس عمومی استیلا ایله یں سقولاستیقاری دخی کچورم .
 زمانخر دور فلسفیسندن باشلا به جتم .

ظواهر محسوسه نك ضمنده بروجود صرف ، یعنی هر درلر اوصاف
 و کیفیات محسوسه دن معرا بر وارلق اولمینی عقل بشر — سبیت علاقه سیله —
 بالضروره جزم ایتش ایدی . چونکه تغیرات حوادثی بر اصل قویم و سبب
 مستدیمه اسناد اتمك لازمدی . اسلام حکما سی ، بوکا « وجود البخت »
 دیمشردی . بانطیع بو اعتقاد — اولجده ایضاح ایتدیکم کبی — حادثاتك
 یعنی ظواهر محسوسه نك بشقه ، وجود البختك ده بشقه شیلر اولدینی ادعاسی
 متضین ، حتی منطقاً مستلزم بولونیوردی . بوتون بومباحث فلسفیه ، اونله
 عائد و متعلق اولان مناقشات و مطالعات ایله برابر تلاحق افکار و انتقال آثار
 سایه سنده اسلافدن اخلافه میراث قالمشدی . مع مافیه عقامتی هر دورده
 علی التکرار تحقق و تأید ایدن بو طرز تفاسفه اهمیت و یرمیوب تجربه و ادیلرینه
 کیتش و برچوق حقایق طبیعه کشف ایتش علماده ظهوره کلمشدی . « غایله »
 واوندن « آرشید » و « هرون » طبیعی طوغرودن طوغرویه تبع
 و استنتاج ایدرك برچوق قوانین فیه کشف ایتشردی که زمانخر ترقیات
 فیه سی اونلری تصدیق و تأیید ایتدی . سعباری دائماً مشکور اولان بو علما
 علوم حاضره نك تمل طاشلرینی آنانلردر . بونلر مسائل فلسفیه ایله اشتغال
 ایتامش اولدقاری ایچین تاریخ فلسفه ده فیلسوف عنوانیه یاد اولونمازلرسده

آر دهالری اولان کشفیاتک عقاید فلسفیه خلی دن خلی تأثیر ایتمش اولدیقنده شبه یوقدر . بومدققین میاننده هم فلسفه سنک مسائل غامضه نیله الفت همده بالتجربه تحری حقیقت ایتمش اولق حیثیتله جامع الجہتین اولان حکماءه واردی . «دهقارت» ، «لایبنیچ» بوصفہ شرف و یرن اعظمه دندر . فلسفه حاضرہ نک پدری اولق شرقہ بحق شایان کورولن «دهقارت» ، مابعدالطبیعیونک کمترین افاضلندن اولقله برابر ، ریاضیونک برنجیلرندن و مجربین علمانک پیشوالرندن ایدی . وجودالبحث حقنہ کی ملاحظات و افکارینی خلاصۃ الخلاصہ ذکر ایلم :

بو حکیم طبقات فکریہ وادیسندہ تحریات و تدقیقات اجرا ایدہ یلمک ایچین اولا «تعیین اصول» ایتک ایستہ مش و بوکا دائر کشف ایتدیکی قواعدی جامع برده کتاب یازمشدی . برنجی قاعدہ سی هرشیدن، هر درلو اعتقاداتدن ذهنتی اولا تجرید ایتک و انکاری ممکن اوله میان حقایق بدیهی قبول ایلمک ایدی . «Table rase» دیدیکی معاملہ ذہنیہ یودر . بناءً علیہ لوحہ خاطرندہ منقوش اولان اعتقادات ارثیہ ، «افکار و عیہ» = Idées innées و معلومات کسبیه نک اوزرندن برسونکر چکوب اولنری سیلیدی . کوردی که هر درلو موضوعات فکریہ دن تعری و تبری [۱] ایدہ ییلدیکی حالده قابلیت تفکر و محاکمہ باقی ! ... او وقت : «دوشونیورم» ؛ یلمک که وارم ! = Cogito; ergo sum دیدی . و «مادیون» = Matérialistes منطقچہ وارلقی جسمانیتمدن دکل، تفکرہ قابلیتمدن استدلال ایتمش اولدی . بو طرز محاکمہ فی فلاسفہ حاضرہ بو بوک براہمیتله تاقی ایدیور . زیرا

[۱] دهقارتک بو ادعای «دور تلسلی مستلزم اولق اعتباریله فاسددر» دہین حکماءه وارددر و تقلیدرلر . نتہ کم بوتون زمانز فلاسفہ منقدینی بو حکماءه اتفاق ایتشدرلر . مع ما فیہ و جنانک اک صمی ، اک بو بوک حقیقت اولدیقندہ جملہ سی متفقہ درلر .

ده قارتك نظر نده اك بويوك، اك صميمي، يعني بزه اك يقين اولان حقيقت ماده-
 دكل، وجدان اولمش اولويور [۱]. حتى وجود واجبه خالصانه معتقد-
 اولان ده قارت وجداني اورطيه قويه رق اردن مؤثره انتقال ايدييور.
 اشيای خارجيه نك وجوديني، حقايقني انكار ايدن ريديون «لادريه ۱»-
 بيله قابليت فكريه و وجدان صاحبي اولدقلريني انكار ايدميورلر، والبته
 — صادق ايسلر — ايدمه ملري لازمكير؛ چونكه بحث و مناقشه-
 اوفكر و وجدانك وجوديني استلزام و وجوديني اثبات ايدر.

بوندن ماعدا شاين اهميت كورولان بر نقطه سي وار: مدركاتمرك كاملا
 وجداني اولديغي، «تضمناً = Implicitement» بيان ايتمش اولغله ماده
 ديديكمز شي حقدنه حاصل ايتديكمز علمك بر «علم ضروري = Connais-
 sance intuitive» اوليوب «محصول نظر = Produit inférentiel»
 ايديكني اشراب ايتمشدر. بومسئله مهممه صكره لري «داويد هيوم»،
 «بارقلي»، «قانت» كبي دهاته حكماطرفندن دورودراز موضوع مناقشه
 ايدلمش وزمانمرك حكماسي طرفندن ده قبول اولونمقله جمله سي ده قارتي مصدق
 بولونمشدر. فضله اوله رق «ستوه رت ميل» ك حقيه ادعا ايتديكي وجهله
 بسيمولوزي بوكون مسئليه بشقه درلو حكم ايدرمز.

نتيجه شواولديكه: ده قارت بومسئله غامضه ده كندى وجداننه طاياندى،
 شعورينه تمسك ايتدى؛ مكونات ماديه نك «صور حسيه = Formes
 sensuelles» سنى وجود البختك غيرى عد ايتمكله زمانمرك فلسفه جه
 مابه التحايزي اولان «سوبژه تيويزم = Subjectivisme» دوريني
 كال وضوح و صراحتله فتح ايتمش اولدى. اونك ايچون «فلسفه حاضره نك»
 [۱: شاعر عبدالحق حامد بكك بر كوزل مصراعى وار: «وجداندر اك بويوك

حقيقت» دييور.

پدري « لقبه بالا استحقاق مظهریت قازاندی . بوتون فلاسفه متأخرین بو اساسلی مسئله ده قارتک آچدینی چیغیردن چیقمه میوب اثرینه اقتضای تبدیلر اوندن صوکره فنون تجربه دن فیز یولوژی ، یسیقو لوزی ، حکمت طبعیه ده قارتک ادعائی اساساً تصدیق و تأیید ایتدی . بوکونکی فلسفه کوره مکونات ماده — نفس الامر ده دخی — « مشاعر مزه محسوس و وجدان مزه منکشف و منعکس اولدینی کبی در » دیه تصور ایده میه جکزه . چونکه بوتون مکونات محسوسه حادثات نوعنددر ؛ حادثات ایسه « وجود البخت ، وجود مطلق و یا خود نفس الامر » دکلدر . بزى احاطه ایدن بروارلنک — حواسمز واسطه سیله — وجدان مزه ایقاع ایتدکه اولدینی تأثر ادر . بز ایسه انحق بوتأثراتی بیله بیایرز . استطلاعاتمز ، دائرة شعور مزى آشه ماز ؛ علم بشر ایشته بوسیله نسبی در ، محدود در . او حالده :

دیمک اولویورکه هر آن تبدل و تجدد ایدن شو حادثات نامتناهیته ختمنده مندرج و یا خود ماوراسنده مکیں اولان حقیقت قویمه و تابشینی — کهای حتها — تیقن ایده میه جکزه !.. شو تجلیات محسوسه نك منشأی ، منبجی ، مصدری اولان وجود البختی ، هیچ بروجهله ادراك ایده میه جکزه . بو خصوصده عجز مزى کرکی کبی آکلیورز . حادثاتک — سببیت علاقه سیله — تسلسلنده بر نهایت تصور ایده مدیکمز ایچین صور ظاهره و حسیه ایله قناعت ایتسه ک بیله وقوعات جاریته مبدأ و معادینی بوله مایز ، چونکه نه قدر ایلریله سه ک یورغون دوشن ذهن متجسس مزى دیکلندیره جک برونفه منطقیه بوله میورز . بر طرفدن ماضی به دیگر طرفدن استقباله طوغری . عقلیمز مدنظر ایتدکه سلسله حادثات ده بونستیده اوزادجه اوزویور . ثانیاً فنون صحیحه ثابته و تحقیقات تجربه دخی اثبات ایدیورکه حواسمز بزه حقیقت اشیا بی — یعنی هر شیئک حد ذاتیده اولدوغی صورت اوزره کنه

وطبیعتی کو ستره میور ، بیلدیره میور . بزى احاطه ایدن موجوداتك
لدنیاتی بیلورز . یالکز شو قدر جق بیلورزكه ، او موجودات — فی
نفس الامر — نه اولورسه اولسون ، حواسمز واسطه سیله وجدانزده برطاقم
تبدلات ایقاع ایدیوركه ، مكونات نامنه طویدوغمز ، بیلدیکمز شیلر
فی الاصل او تبدلاتدر ، ویالکز او تبدلاتدر . فقط عقلمزه بووادیده رهبر
اولان پسقو لوژی فنك احكامنه استناداً یوروتدو کمز محاکات تحلیلیه
نتیجه سنده شونی زارزور اعترافه مجبور بولونیورزكه ، او تبدلات خارجه
سبب کی تأثیر ایدن « برعالم مؤثرک = Facteur » صمیم روحزده حصوله
کتبردیکی آثار حسیه دن بشقه برشی دکلدیر . او عاملک بالذات کنیدیسی
دکل ، روحزده عکس تأثیر ایدر . عجبا روحزک ماهیت و حقیقتی نه در؟ ..
اونی هله هیچ بیلورز! ..

دیمک که بز ، کماهی ، حقیقتی دکل ، اونک « تجلیات محسوسه سی =
Ses manifestations sensibles » ادراک ایده بیلورز . مثلاً ضیایی
کوزمزله ، صدایی قولاغمزله حس وتلقی ایدیورز . لکن فون قطعاً
اثبات ایدیورکه بزم ضیا و یا خود صدا صورتنده حس ایتدیکمز شی بشقه ،
او حسیاتی حصوله کتیرن « اسباب خارجه = Causes extrinsèques »
بشقه در . آکلاش بیلورکه سرمایه ادراکمز — اول امرده — استطلاعات
وجدانیه مزدن عبارتدر ؟ اوده حسه طایانیور ! من فقد حساً فقد علماً .
خارجده اثیرک اهتزازات معینه سی ، فصل اولویورده ، ضیا صورتنده
محسوس اولویور .. خارجده اهتزازات معینه سی ، فصل اولویورده ،
صدا صورتنده طویولیور ؟ .

ایشته بونی قطعاً سیله میورز و بو معمانی الی الابد حل ایده میه جکز! [°]

[°] مشته بی پک بسیط و اهمیت مز ظن اتمه لرینی قارئین کرامه اخطار ایتک

فقط محسوسات ذاتیه‌مزی و سائط علیه - اصول وقاعده‌سنه توفیقاً - تحلیل ایدوب‌ده اسباب خارجیه‌سنی آراسه‌قی ، عقلنك دلالیله دائماً عینی نتیجه‌یه بیوسته اولویورز . یعنی : اسباب خارجیه ایله ، اواسبابك بزده حاصل ایندکلی تأثیرات وجدانیه آردسنده - شکل وماعت اعتباریله - هیچ برمشاهت بوله‌میورز .

ایشته عقل بشری لال و ابکم براقان ، مایوس ایدن سرار مطلقه‌نك بری بومضیق فکرتده مندمچدر . بونی حکمای سابقون دخی تسلیم‌واذعان ایتشلدی . بوسیاق نظر بوکونکي بسیقولوجی علمك - معرفت بحثده - ذهنغزه کوستردیکی طوغری یولدر ، فقط برچیقماز سواقعه ایصال ایدیور . هرنه اولورسه اولسون ، آرتق تدقیقات فلسفه فضا‌سنده عقلن بوحرکه طوتولوب قابیلدی ، آریله‌میور . بشریتنك محدود اولان دائرة قابیلیتی هرنه زمان آشتق ایسته‌دکسه اوکزه بردمیر قوچیقشمشدر . بوکون آرتق کرکی کبی آکلادق که او دمیر قسویی قضا‌منزله قیروب آچمه‌جقز ونظر‌مزدن کیزله‌دیکی عالم‌اسراری کوره‌میه‌جکز !!

خلاصه : بز ، حقیقت محضه‌نی بیله‌میورز و بیله‌میه‌جکز ، نفس‌الامری ادراک ایده‌میورز ، و ایده‌میه‌جکز . او‌حاله‌ بیلدیکمز نه‌در ؟ ... بیله‌جکمز نه‌در ؟ ... ریسیون کبی « هیچ برشی تسلیم‌ورز ، وجود ذاتیمزدن بیله‌شبهه ایدرز » می‌دیه‌جکز ؟ ... خیر ، ده‌قارتدن صوکره بویله بر ادعایه کیسه

مجبوریتندیم . زیرا تجربه‌م وارا ! يك معلوماتی و فنون حکمیه و ریاضیه‌ده مختصص اولان دوسترمدن برذات ، یته بو‌مختمه مسئله‌نی يك تولای برطرزده حل ایتش ابدی . بزم طویدوغمز « صدا » کیفیتنك خارجده‌کی اشتراقات هرایه‌ نتیجه‌سی اولدیفنی وعصب سمعیمزده او‌اهتزازاتک تمادیسندن عبارت بولوندیفنی سوبلدی‌کی بونی البت بیله‌ن یوقدر . اکر صدا ایله اهتزاز هوا آردسنده‌کی علاقه‌ سببی انکار ایتش اولسه‌یدق بو‌تعریف کافی اولوردی . فقط مسئله او‌دکل ، عصب سمعی‌یه تعقی ایله اهتزازات هوا‌یه‌نك فصل اولوبده صدا صورتنه منقلب اولدیفندر .

جسارت ایده میه جک !... بونی کوردک . علم اضافی بشرک دائره تعاقی
خارجنده قالان مسائل مابعدالطبیعیه حقننده هیچ برشی بیله مدیکمزی
خالصانه اعتراف ایله برابر قطعاً شو حقیقت نسبییه یی بیلوروزکه :

اولا مشاعر من یعنی حواس ظاهره و باطنه من ، صوکرده عقلان
واسطه سیله وجدانمزه کندی وارلقی احساس ایدن بر قدرت مطلقه
صمدانیتهک ، انجق آثار تجلیاتی بیلوروزکه « کائنات » دیدیکمز « مجموعه
عوالم = *Système de mondes* ، اوندن ، یعنی اوتجلیاتدن عبارتدره اوده
بزم نظر منزه انجق « حادثاتدر = *Phénomènes* » ؛ ذات حقیقت دکلدر .
ایشته بز ، انسانر ، بوقدر بیله بیلیرز ؛ وانجق بوقدر بیله جکز .
بوخصوصده حکمادن مسلم و غیر مسلم ، اسلاف و اخلاف ، صوفیون ایله
برابر طرفداران علوم و وفون ، الحاصل منصف اولان متفکرین علی العموم
متفق الرایدرلر .

مابعدالطبیعیاتده « آگنوستیسیم = *Agnosticisme* » دیه معروف
اولان مذهب فلسفی ده بودرکه بسیقو لوژی ده « *Subjectivisme* » دخی
بومذهبک وجهه متقابله سیدر .

بک مختصر اوله رق عرض ایتدیکم شوملاحظات مقدمه دن علم بشرک
نچین « اضافی = *Relative* » اولدوغی ده آکلاشیلیر ظن ایدرم . حکمای
اسلام دخی « العلم اضافه محضه » دیمشردی .

بز ، شیمدی لدنیات مسئله سنی بر طرفه براقلم ؛ چونکه او عالمی فتح
ایده بیلک انسانه میسر اولماش !... کائناته باقلم و بزه منکشف اولدینی
صورت اوزره وارلقی قبول ایدلم . فنون تجربیه بوندن زیاده سنی
آرامز . علم کوزی حادثات محسوسه دن ایلریسنی کوره من . علمک عالمی صرف
حادثات عالمیدر . فلسفه ده بوسیاق نظره دخی « *Phénoménisme* » دیرلر .

ما بعد الطبیعیات کی شکل و بی آنها فضای موهوماتی ترك ایدوب سطح
زمینه اینلم . ما بعد الطبیعیات حقیقی معناسیله عالم دكدر ؛ علوم حاضره
دورینی ایله كاشانه باقهلم ؛ نه كورورز ؟ ...

كائنات ، برعالم مجرب ، برسیق و لوغ نظر نده عظیم و «معضل = Complexe»
یعنی قارمه قاریق بر «شیکه حادئات = Un plexus de phénomènes»
دز . سطحی نظر اولان جهایله بره ج و مرج و قوعات حالنده كورونور . اویله
كوروندكجه تسلسل حادئات و جریان احوالده بر ایپ اوجی بولمق قابل
دكدر . اولان شیلر هپ احتمالات قبیلندن كورونور . هرشی كور
« تصادف » ك « یدلیونده بازیچه انقلاب » اولمش ظن ایدیلیر . نته کیم
بو ظن اك اسکی خرافات واسطیزده تمثالی بروجهله تشخص ایتمش و خیالات
وحشیات شاعرانه بشریتك باشلیجه مؤثراندن بولمشدر .

لكن یشادینی مدتیجه تجربه سنی آرتدیران بشریت یواش یواش اطرافنی
احاطه ایدن مكنوناك ، بالذات اینجده بررول اوینا مقدمه اولدینی بوتماشكاهك
صحنه سنده بعض قوعات صریحه و بدیهیه ك آره صره ، یا خود صیقه صیقه تكرینی
مشاهده ایتدكجه متنبه اولمش و محض تجربه اولان حیات ساعیان سنك تربیه سی سایه
سندده بعض اساسلی و دكرلی فكرلر قازانمشدر . اولرك اك مهمی « برحادته ك
سببیز وجوده كله میه جكنه اعتقادیدز » دیکری ده « قوعات و حادئاتك برنظام ،
براطراد اوزره جلوه پذیر وجود اولمقده ایدیكنی جزم و یقین ایتسی در . »
عقل ، بشره برمسبب الاسباب آرتدیران و عینی زمانده علومك نشأت
و تنوعنه سبب محض اولان بویکی برنسیدرکه هرا یکسی ده تجربه بشریت
محصولیدر .

فی الحقیقه ، یکنظرده انتظام سز و اطراد سز برقارغه شالقدن عبارت
كورون عالمك ، تجارب مکرره ایله یواش یواش تحلیل ایدلکجه نایت قویم

ولایتیغیر برطاقم نظاماته تابع اولدینی تحقیق ایدیور. علمك هر خطوؤ
ترقیسی بووادیده، یکی یکی کشفیات ایله یکی یکی دلیللر ابرازندن بشقه
برشی دکلدر .

اولا حادثات آره سنده زمان و مکان اعتباریله علاقه و ارتباط واردور .
بوروابط ظروف حادثاتك اعم اولانلریدر . خاصه بوروابطك تصنیف
علوم مسئله سنده بویوك بر ایهیتی واردور . زیرا بالذات حادثاتی تتبع ایدن
قنون بشقه ، ظروف حادثات و نسب و روابطی تدقیق ایدن قنون بشقه دره .
اولیله ده اولمق لازمکلیر ؛ چونکه آره لرنده طبیعتاً بر حدفاصل واردور .
هر حالده کائناتی فنی برسیاق نظردن مشاهده و تلقی ایده جك اولورسه ق
اول امرده حادثاتك توالیسی و جمعیتی دقتیجی جلب ایدر . حادثاتك
توالیسی بزم ذهنزك قوه تجریدیسی سایه سنده « زمان » فکر مجردینك
تولیدینه سببیت ویرمش ، اشباح مادیه نك « معنی » = Coexistence « دخی »
ینه عینی قوه تجریدیسی سایه سنده « مکان » فکر مجردینه منشا اولمشدر .
ایشته قنون مجرد مجتهد زمان و مکانك نه بیوك اهمیت اولدیغی - بر آزابلریده -
کوره جکز .

حکمای اولین حادثات طبیعیینی مشاهده ایده بیلك خصوصنده زمانمز
فیلسوفلری قدر دورین و نافذالظر دکلردی . هم اوله مارلردی ده . .
زیرا اوزمان تجربه ایهیت ویرلیدیکی کی تحریر حقیقته و سائط اصلیه من
اولان حواسمزك قصورلینی بر درجه ایه قدر اكمال ایدن ادوات حاضرده
ده کشف اولونماشدی . قنون نامنه ریاضیه متعلق بعض احکام
اولیه و بدیهیات عقلیه ، تمایز ایش و بالکز اونلر اوزمانك هرچ و مرج
معلوماتندن آریله یلشدی . قنونك بوگونکی تنوعانی یوقدی . طبیعی درکه
اصول وقاعده یعنی « مه تود » دخی زمانمزك اصول متنوعه سنه نسبتله پك

بسیط ایدی . معقول و طبیعی برتصنیف پالانی تصور ایدیه بیلک ایچون ایسه ،
 بوشرائطك وجودی لابددور . ایشته بوکچی اسبابدن طولانی حکمای اولینك
 تصنیفی بعض اوصاف و کیفیات ظاهره مشاهده سنه منی سطحی نظرانه
 برتیب در . مثلاً سابقون نظرنده معلم اول لقیله شهر شعار اولان داهی
 یونانی ، حکیم آرسطونك حیوانات حقنده کی تصنیف مشهوری یوقبلدندر .
 فرضاً حیواناتك هواده ، صوده ، قره ده یشامه لرچی اساس اتخاذ ایدرك
 یاییلان برتصنیفك نه قدر سطحی نظرانه اوله حق دوشونولسون ! ...
 دکرده یشایان « باله نا » و « قاشالو » بالق جنسندن اولمدینی کی هواده
 یشایان یاراصه واسحق قوشی ، قوش اولمقدن زیاده فارمیه یقین برچارپادر .
 حتی بریوزنده یاشار وسائرچارپالره ظاهراً بکزر برطاقم حیوانلر واردرکه
 تصنیف حیوانات بحثنده « باله نا » دن خیلی آشاغی دوشرلر . بوکون
 چارپالر تصنیفنده مشیمك درجه تکاملی اودرجه اهمیتله تلقی اولونه حق
 بر نقطه درکه اهمالی ایله هیچ بر « تصنیف طبیعی » ممکن اوله ماز . اوندن ماعدا
 زمانزده اوله غریب شکله حیوانات کشف اولونمشدرکه اجناس معروفندن
 هیچ بریسنه ادخالی جائ اوله ماز . کشفیات فیه نك دائماً اسکی تصنیفلری تعدیل
 ایده چکنه وایتمکده اولدوغنه ناممدود مثاللر واردر . فقط فن ترقی ایتمکجه
 طبیعی برتصنیف یاییله میه جفته بر مهم مثال آرانیرسه کییاده « زان بایست دوما »
 نك « شبه معادن » تصنیفی ذکر ایدیه یلیرم که آتومبسیته نظریه سنه مستنددر .
 فقط اونی ده « منده له نف » ك تصنیف حکمسز بر اقدی ؛ فصل که بوصوک
 تصنیفی ده « لوطار مار » تعدیل ایلدی ؛ لکن « پروفیسور قروقس »
 و « پروفیسور فرانقلاند » ك آری آری تصنیفلری ده وارکه طبیعی اولمقد
 هیچ اوتیه کیلرندن آشاغی دکلدره شورادن آکلاشیلیورکه غیر قابل تعریض
 وهر نقطه نظرندن مکمل برتصنیف پالانی تصور ایدیه بیلک حقیقه مستحیلدر .

«سپنسر»، «ستانلې جیوانس» ودها سائر متفكرين بنامك اعتقاد لری ده بوذر . بونقطه اول امرده خاطر نشان اولسون !... چونكه بوتصنيفلرك قیقي آنجق نسی در وسېده اجناسك برچوق نقطه نظر دن تصنیفه قابلی در .

حکمای اولین — عرض ایتدیکم کی — پك سطحی تصنیفلردن ایلری کیده مامشلردی . اولرك اصولده وقاعده پرورلکده اك ایلری کیدنی آرسطو اولدینی ایچین همان جمله سی، هله نزم حکمای اسلام بو «معلم اول» ه اقتدا ایتشلردر . حتی نرجه اوته دنبری «صرف» ده معتبر اولان «اسم، فعل، حرف» تقسیمی ببله اونکدر . آرسطو فنون و علومی حکمتده داخل ایدرك عملی و نظری اولق اوزره ایکی بویوك صنفه تقیم ایتشدی . ذاتاً بوکون بعد الطبیعیاتده اولسون فنونده اولسون بزده حالا برچوق تعصیرات اصطلاحیه واردرکه طوضه دن طوغروه حکیم یونانیك اثرلردن ترجمه اولوندوغی حال اوزره قالمش ده کیشمه مشدر . تصنیف علومه عائد اصطلاحات دخی بوقیلدندر . آرسطونك تصنیف علومی هان عیناً و کاملاً قینالی زاده علی افندیده مندرج بولوندوغندن تطویل و تکرار دن صرف نظر، علی افدینك تصنیفی عرض ایله اکتفا ایده جکم .

آرسطویه اتباعاً قینالی زاده نك تصنیفی

فلسفه ایکی قسمه تفریق ایدلشدرکه برینه حکمت نظریه، دیگرینه حکمت عملیه دیورلر . بوتعصیراتك معناسی بوکونکنندن بشقه جه ایدی . ارادت بشریه نك دائرة نفوذی خارجنده بولسان مواد و حوادث دن بحث ایدن شعبه حکمت «حکمت نظریه» دیمشله؛ چونکه بونلر حقنده آنجق اعمال فکر ایتکله قناعت ضروریدره. «نظر» کلمه سی ده اساساً «Inférence»

مقابل اوله رق « محاکمه » دیمکدر . انسانک ارادت و اقتداری تعلق ایده بیلن مواد و حوادثی موضوع بحث ایدینن شعبه حکمتده حکمت عملیه ده نیلردی . بویکی بویوک شعبه تقسیمات تالییه معروض طوتولش و هربری آری آری اوج شعبه آیرلش ایدی . حکمت نظریه نك شعباتی شونلردی : برنجیسی : « علم الهی = Théodicée » درکه « مبدأ اول ، اول الاوائل = Archée » ، « مسبب الاسباب = La cause des causes » ، « محرك اول = مبدأ فیاض = Premier moteur » ، « عقل و نفوس = Les intelligences et les âmes » کبی جواهر غیرمادیه و موجودات غیر جسمانیه دن بحث ایدر . بومواد بوکون مابعدالطبیعیات دن بیله چقه رق « علم کلام و آلهیات » دأرهنه انتقال ایلشدر .

ایکنجیسی : علم ریاضی : بوده اولیه شیلری موضوع بحث ایدرکه اونلری عقل ، ماده دن مجرد اوله رق تصور ایده بیلیر؛ فقط عالم حادثانده موجودیتلری آنجق ماده ایله اجتماعلرنده تحقق ایدر . عدد، زمان ، مکان کبی ؛ کیت ابعاد ، اشکال هندسیه کبی . بویکیجی قسمک دزت شعبه سی واردر : علم هیئت ، علم هندسه ، علم حساب ، علم موسیقی !..

بوکون — بر آرزو کبه عرض ایده حکم کی — بوغللر بشقه شعبه لرم داخلدر و موسیقی نك حکمت طبیعییه تماس ایدر احکام اساسیه سی ، اولمقله برابر ، علوم دن معدود دکلدیر ، صنعتدر . فقط یقین زمانه قدر او صنعتی شعبات حکمتدن عد ایدرلردی . بوکون حالا سنبلزاده وهی نك « موسیقی فنی ده حکمتدندر » مصراعنی ایلری سوره رك آرسطونک ادعائی کودنلر وایکی بیک سنه کیرییه کیدنلر واردر .

ریاضی تعیری « تعلیمی » معنانه کلن « مانه ماتیکی » لفظ یونانیستدن ترجمه ایلشدر . اسکی یونان فیلسوفلری و خاصه افلاطون حکمت عالییه

عد ابتدیی مابعدالطبیعیاتہ کیریشمزدن اول ریاضیات ایله عقلی محاکمہ
آلشدیرمق ایسترلردی و شاکردلرینی ریاضیات ایله درسه باشلاتیرلردی .
تیسیر اوزماندن قالمشدر؛ بزدهده اوروپادهده مستعمل اولان تعبیر اورادن
ترجمه ایدلمشدر .

اوچنجیسی : علم طینی : بونلک موضوعی ده، موجودیتاری مادهدن
آری اوله رق تصور اولونه میان شیردر . شو تریفه کوره تکمیل اشباح
مادیة مشخصه بوشعبه داخل و آنجق اولنر داخل اولمق لازمکلیر . ایشته
عناصر اربعه ایله بونلرک اجتماعدن حاصل اولان بالجله مرکبات بونلک
موضوعاتی تشکیل ایدر .

حکمت عملیه نک اوچ شعبه دن عبارت اولان اقسام تالیه سی ده بوجه
آتی در :

برنجیسی : علم اخلاق درکه انسانک برشخص واحد اولسی فرضیه
اکازتب ایتکه بولونان وظائفدن بحث ایدر « *Morale individuelle* »
دیمک اولوبور .

ایکنجیسی : علم تدبیر المنزل درکه انسانک برعائله و یا اداره یدیه اعضایی
اولمق اوزره، وظائفنی تعیین ایدر . « *Economie domestique* » دیمک
اولوبور .

اوچنجیسی : علم تدبیر المدنیه درکه، بوشعبه برچوق فنونی شاملدر .
اولا سوسیولوژی بونده داخلدر؛ فقط غایت اثری برحالدهدر . اخلاق
اجتماعیه دائر مهم برشی یوق . سیاست داخلیه و خارجه ، « *Politique* »
« *Administration* » هپ نوه حالده بوشعبه ده داخلدر . قینالی زاده
مرحوم بونلرک ده تقسیماتہ کیریشمش و تعریفات ویرمشدرکه اوتفصیلاتک
عینیه درجی لزومسزدر .

بولانی تتبع ایند آرسطونك درجه نفودینی تصدیق ایدر .
 مع ماغیه عثمانلی تاریخ علیسندده فوق العاده براهمیتی حائر اولان قینالی
 زاده علی افندیك خدمتانه نظراً خاطر مننه عرض حرمته بورجلیز .
 کندیسی کی عثمانلی تاریخنه شرف ویرن علما دن کاتب چلبی یعنی آورو بالیرجه
 مشهور اولان حاجی خلیفه بك دیدیکی کی مرحوم عثمانلیر آره سندده
 « دهره برکنلردندر » . تصنیفی دخی اوزمانه کوره بوتون علمای عالمجه
 اك قبول و معقول اولق اوزره مسلم بر ترتیب ایدی . وعموم عالم اسلامده
 معلم اول لقب مستثناسیله مظهر امتیاز اولان فیلسوف داهی آرسطونك اثری
 ایدی .

فلسفه زمانه حقیقه واقف اولدینی « اخلاق علائی » سندن ظاهر
 اولان علی افندی بی سائر مصنفین بو خصوصده رهبر اتحاد ایماشار ،
 وتصنیف علوم ناسنه بیتکز توکمز تقسیمیه قویولمشلر که اونده هیچ بریلان
 و هیچ برنسبت و رابطه معقوله یوقدر . فنون آراسنده اساساً ، حیثیه ،
 ماهیه ، موجود اولان علاقه منطقیه مستند اولمیان تصنیفات معناسزدر .
 جزئیانه قدر وارمله پریشان اولوره و اوکی جزئیات ایله مسأله بر حد ثابت
 تعینی مستحیل اولدینی جهتله فنونك عدد آحصری قابل اوله ماز ؛ اوتقیدرده
 اولیه نامعدود شعباتی شامل اولان بر تصنیفك موجود اولماسندن اولماسی
 خیر لیدر . زیرا اجناس معلوماته کوره علمی برداره منطقیه حصر
 ایدمه میه چکی کی هربری بر علم مخصوصك موضوعی مقامنده کوسترین
 فقرعات اموری قصر دخی ایدمه میه جکندن شواکی محظور اساسی ، بوبله
 بر تصنیفدن بکله نیلن فائده بی محو ایدر وتصنیف کندیلکندن ولزومسزلی
 یوزندن ییقیلوب مضمیل اولوره . بوکاده بر مثال عرض ایدوب کچلم :
 بیک اوچوز سکزده استانبولده ، سرکنز و محمد طاهر افندیلر

طرفین - آنجق برنجی قسمی - طبع ونشر اولسان * مخزن العلوم *
نام اثر مهمك قرق اوچنجی صحیفه سنده :

« صاحب مفتاح السعاده علومى صور مبسوطه اوزره تقسیم ایلدکن
صکره علومك اصول وفروعنى وجه آتی اوزره ذکر وتعداد ایلشدر .
ده نیلدکن صکره اوچیزو آتی نوع علم تعداد ایدیلیورکه بونلرک جمله سى
معقول ومنطقی برتصنيف اصولنه اتباعاً درده بشه ارجاع اولنه بیلیر .
هله بر مثال عرض ایدلمده صکره مقام تنقیده بر ایکی سوز سوبلیم :

فروع علوم عربیه زوره محدود اولاره علملر

۱ [۰]	علم الامثال	۱۴	علم اخبار الانبیا علیهم السلام
۲	علم وقایع الامم ورسو مهم	۱۵	علم المغازی والسير
۳	علم استعمال الالفاظ	۱۶	علم تاریخ الخفا
۴	علم الترسل	۱۷	علم طبقات القرا
۵	علم الشروط والبعثات	۱۸	علم طبقات المفسرین
۶	علم الاحاجی والاغراضات	۱۹	علم طبقات المحدثین
۷	علم الاناز	۲۰	علم سیر الصحابه
۸	علم المعنى	۲۱	علم طبقات الشافیه
۹	علم التصحیف	۲۲	علم طبقات الخفیه
۱۰	علم المثلوب	۲۳	علم طبقات الخنابله
۱۱	علم الجناس	۲۴	علم طبقات المالکیه
۱۲	علم مسامرة الملوك	۲۵	علم طبقات الخاة
۱۳	علم حکایات الصالحین	۲۶	علم طبقات الاطبا

شیمدی شو یکر می آتی علمك ماهیتی بردوشونه لم : علم الامثال ایله علم طبقات
الاطبانك نه مناسبتی ، نه علاقہ سى وار ... علم استعمال الالفاظك ویاخود

[۰] علی وجه الاجال اوچنجی قسمی تشکیل ایدن بوسلسله بك برنجیسی اولان
علم الامثال تفصیلده یکر می سکزنجی کلیور .

علم شروط والسجلات بوكا وحتى يكديكرينه نه تعلق وار ؟ .. ايكنجي نومورده كوستربان « علم وقايع الامم ورسومهم » — اكر معناسي اينجه اكلايه بيلش ايسم — هم اتواغرافييه ، هم سوسيولوژييه همدمه تاريخه تعلق ايدر وقايعي جامع برخليطه عجيبه اوله جق كه بون — بوكونكي معنای اصطلاحيسيله — على حده « برعلم ! » عدايده ميز . اوندن صكره اوليه عدايتكم ممكن اولسه بيله نه دن بو علم ، علوم عربييه دن معدود اولسون ؟ .. بن آكلايه ميورم ، وقايع ورسومه مالك اولان سائر امتر يوقتي ؟ .. بونارك علم الغاز و علم معمي و علم جناس ايله مناسيتي ، اونلره طوقونوري نه در ؟ .. « علم مسامرة الملوك » تنبلك ايله وقت كچشديران وفر نكلرجه « لهروافه نه آن » ناميله معروف اولان بعض قرون وسطا پادشاهارينه مصال سونلك معرفتدن عبارت ايكن بوكا علم ديمك ، علمي نه تحف تليق ايديشدر ! هله « علم اخبار الانبيا عليهم السلام » بوصيره ده مي يوقسه تاريخ مقدسده مي اخذ موقع ايتكم لازمكدير ؟

طبقات قرا ومحدثين وشافعيه وخنفيه وحنابله ومالكيه ونحاة واطبا عنوانيله ذكر ايديلوب بر علم مستقل كي كوسترلك ايسته نيلن مجتار تراجم احوالدين عبارتدر . بوتون دنيانك مشاهيرينه دائر يازيلان تراجم احوال بر آرايه كتيريلوب تدوين ايدلسه ، بوكون اوكا « طوغرومعناسيله » « علم » ديه ميز . تصنيفك فرط غرابتندن طولاي بر مثال ده ها عرض ايتمكدن امتناع ايدمه جهكم . برده « علم سحر » ك فروعني كوردم :

فروع علم سحر

۱ [°]	علم الكهانة	۸	علم النافطيرات
۲	علم النيريجيات	۹	علم الخفاء

[°] ترتيب تفصيلي ده يوز اون بشجي دوشويور .

۳	علم الخواص	۱۰	علم الحيل الساسانيه
۴	علم الرق	۱۱	علم كشف الدك
۵	علم الفرائم	۱۲	علم الشبعة
۶	علم الاستحضار	۱۳	علم تعلق القلب
۷	علم دعوة الكواكب	۱۴	علم الاستعانة بخواص الادويه

شو علومك كاملاً جاهلی اولدني می مع التأسف اعترافه مجبورم ؛ هله بوكون « علم القلطيرات » ناميله بر علم بيلن اوله مازكي بروهمده دوشو بوروم كه معذورم . لكن ايكي سوزده بوسلسله ايجون سويلك ايسترم : « ساسانلرك حيله لرينه متعلق اولان علم » دن آكليوروم كه اسكي زمان گبر و آتشپرستلرندن قاله شارلاطانلقلري بر علم فرض ايدنار وارمش ! « علم دعوة الكواكب » مسئله سنه كلنجه بوكوجي قوجه قاريلردن ايشيتم . فقط حالا كره قرك عزائم ايله ير يوزينه اينديريلوب سودي صاغيلدقن صوركه - الندن بالوني اوچوران چوجقلمر كي - تكرار كوكه صاليويريله جكنه طوغريسي اينانه ميورم . فقط عرض ايتديكم كي بوخصوصده بر جهل مركب ايجنده اولدوغمي اعتراف ايدرم . كيم بيلير بلنكه بوغرييه لرده بوعلوم اربانجه ممكندر .

بوتصنيفي اولديني كي نقل و تنقيد ايتك ممكن دكلدر . هيچ بررساله ده آدمه بو قدر بوش ير ويرمزلر . چونكه برقاچ جلد كتاب يازمق لازم لازم كلير . لكن اوني بزدن اول ياعملر ؛ « موضوعات العلوم » لك آدني ايشيته ين بو قدر صانيرم . اوراده كي تقسيمات علومه نهايت يوق ؛ او بر عمان معرفت كه ايجنه دوشن چيقاماز ؛ ياعقلي غائب ايدر ، يابوغولور . ترتيبه عقل ايرديره مز ! چونكه « علم الملاحه » يعني كيميچليك علمي - كه بوكون بويه بر علم يوق بر صنعت واردر - ، « علم السباحه » يعني يوزمك علمي - كه بوده بر صنعت عاديده در علم دكلدر چونكه شاشقين اوردك اوني اك

عالمزدن ابی بیلیر ! — ہندسہ شعبہ سندھ کو سترملش فروغ دندر . ایشہ
بوکادہ بوکون الکیوک فیلسوف و عالم عقل ایردیرہ مامشار و عاجز
و حیران قالمشار . غریبدرکہ دامہ و شطرنج علمہ بو تصنیف کردہ تصادف
ایدہ مدم .

بوکی تصنیف کردہ کوردوکز غرابہ سبب نہ در ؟ .. بومسئلہ نی دہ
حدجہ حل ایتکہ چالیشیم .

ظنہ کورہ ، بوکاسب ، علمک معنای اصطلاحیستی بیلہ مہ مکدر . علم
لقتنہ بیلمکہ ، لاعلی التعین بیلمکہ دینیر . او حالہ یوغورت ازمک ، دکر دہ
یوزمک کی معرفت کردہ بر علم دگیڈریا ؟ ... البتہ ! ... برخاطہ نہ کی
ادوات لازمدر ؟ .. مثلاً اولادیوت ، قلمتراش ، مقطع ، مرکب ، لیف کی
شیلر دگی ؟ بوناری بیلک دخی باشلی باشنہ بو تصنیف کردہ بر علم تشکیل ایدییور
» علم ادوات الخط « ! ..

» ابن خلکان « وامثالی کی بعض تراجم احوال کتابارندہ اسلافدن
فلان بن فلانک کافہ علوم و فنونہ یکتا و شعر و انشادہ فی عدیل و ہمتا
اولدیغہ دائر بر جوق سوزلر کورور حیرت ایدردم . ظاہر بیلدکاری
علمر بوکی شیلر اولہجق ! ..

اکر الکندی ، الفارابی ، ابن سیناء ، ابن الرشید ، الغزالی ، بن خلدون
کی حقیقہ فیلسوف طوغمش و فیلسوف اولمق اوزرہ تربیہ کورمش
داهیلرک آتارندن — حدجہ — خبردار اولسہ یدم دہ بوکی تصنیفاتنی تتبع
و مطالعہ ایدہ ایدم ، بیلم علی الاطلاق اسلافک علمنہ نہ درلو حکم ایتکہ
مجبور بولونہ جقدم .

علمای اسلافدن مثلاً الکیماکر » جابر بن حیان الصوفی « کہ حقیقہ
بوکون بیلہ اوروپاجہ تاریخ کی یادہ اسمی حرمتلہ یاد اولونور متخصضین

اسلافنددر؛ وکیمایه خدمتی، مثلاً «البرونی» نك هیئته، «نصیرالدین طوسی» نك هندسیه، «الحازن» نك حکمته هله «ابوبتیق» مبصرات، قسنه خدمتی درجه سنده در، «کتاب خمین والف» نامیه بر کلیات یازمش در، دیه روایت اولونور؛ هم بویک بشیوز جلدك هر بری بر فن اوزره تصنیف ایدلیدی ده ادعا اولونور. حقیقت حاله کلنجیه بوکتابلر ایکیشر اوچر صحیفه لك جزؤلردن عبارت در، وکیسی تصعیده کیسی تکلیسه کیسی حدیده، طوزه عناصر اربمه یه الخ الخ دائر اوزمانك معلومات جممله و عندیة سنی حاویدر. اگر بویک ماده لك هر بری بر علم مخصوص و مسألك موضوعی عد ایدلك لازمکیرسه، بوکون طیه اعدادی سنده او قونان مختصر بر کیمیا کتابنه «کتاب خمین و خمسة آلاف» دیمك لازمکیر. او قدر دها کاملدر.

اسلافده تصنیف علومه نمونه اوله رق بسط ایتدیکم شو بر قاچ مثالدن. آکلاشیلیورکه علم تعیرینك معنای لغویسی ایله معنای اصطلاحیسی آره سنده کی فرقك نظر اهمیتدن دور طو تولسی بر چوق یا کشلقلاره سبیت ویرمشدر. لاعلی التعین یملك ومثلاً تحتیه جلا اورمه سنی یا خود دیکیش دیکمه سنی یملك ده «برشی یملك» در. نته کیم بر اسطرلاب آلتی قوللانمینی یملك ده اوقیلدن برینیشدر. لکن بو قدر جق بر ییلکی، اصطلاح معناسیله «علم» تعیرینه شایان کوروله میه جکی کبی اویله ییلکیلرده معنای اصطلاحیسیله عالم ده نیله مز. عکسی تقدیرده عالم ایله جاهل آراسنده برفرق قالمزدی؛ چونکه هر کس حدینه کوره بویک شیلردن برشی ییلیر. اوندن ماعدافون و تنوعات علمك بویله نامتناهی انقسام و نشسته بر دیگر سبب اولسه کرکدر: اوده — ظن ایدرم — برعله، خاصه موضوع بحث اوله جق حادثات طبیعی نك جنسیت اعتباریه قطعی برداره خصوصیتیه.

ارجاع و حصر ایدیلوب حقیقه تعیین اولنه مامسیدر . اسلاف بر درجهیه قدر بونده معذور ایدیلر . چونکه طبیعی تحلیلی بر نظارله مشاهده خصوصنده زماننر علمای قدر ممارسه صاحب اولدقلری کی کرک تجربه، کرکسه مشاهدات و تجار بی اصلاح و اکال ایدن آلات فیه نك مفقودی و یا خود نقصانی سبيله — بزم قدر — وساطله دخی مالک دکل ایدیلر . ایشته اونك ایچوندركه، چوق دفعه شابی بشکر ظن ایتمشلر و او حیثیته تصنیف ایتمشلدی . میقروسقوب اولدقجه — سونکرک حیوان، نبات و یا معدن قسمنریدن هانکی صنفه داخل اولسی لازمکله جکی قولایلقله کسدریله مز؛ بوده پک طبیعی و ضروریدر .

نه کیم « میقروبیولوژی » نامیله بر شعبه علمده تشکل ایده مز، تشریح عادی و یا مرضیه انسجی خواص حقیقه و طبیعیه سی اوزره تصنیف دخی ممکن اوله ماز؛ و هلم جرا ! فضله اوله رق بر — و اولدقجه مهم — کوچلک دها وار : مختصراً بر علمک موضوع مخصوص و معینی تشکیل ایده جک اولان حادثات طبیعیه هانکی اوصافنه نظراً ترتیب و تصنیف ایتملدرکه تعبیر محق و معروفقجه ، « افرادی جامع اغیارنی مانع » اوله بیلسین ؟ . بوده بر مهم مسئله در . هم حادثاتک بسط و یا معضل اولدینی نسبتده اهمیت آرتار بر مسئله در ؛ زیرا بر حادثه نه قدر معضل ایسه اودرجهده دخی اوصافی حائر و شاملدر . اوصاف نه قدر متعدد و متنوع اولورسه، تصنیف ایچونده البت اوقدر وجوه نظر واردر . حوادث طبیعیه نك ائک معضل اولانی شبهه سر حادثات اجتماعی در . جمعیت بشریه نك تجلیات حیاتیه سندن اولان بو وقوعات اجتماعی نك من وجه تاقی ایدیلرک تصنیفی ایله — فنون اجتماعی عنوان عمومی و شاملی آلتنده — بر سوری علوم ظهورزه کیشدر؛ بر « کتله بشریه = Masse humaine » اولق اعتباریله جماعت انسانیه نك

«تعضو» = Organisation، و تکاملی، و بوی تکامل نتیجه سنده کړک «عضو نتیجه» =
 Fonctions = «Constitution organique»، کړکسه «وظائف عضو نتیجه» =
 organiques، «تفاضل» = Différenciation، و «انقسامی» =
 Division، اسباب طبعیه سیله تتبع اولونوب قوانینی ضبط و ربط آلتیه
 آلتی صورتیه موضوع بحث ایدیلیرسه «سوسیولوژی» دأرهمی تعیین
 ایدلش اولور. فقط حوادث اجتماعی ده حصول و انقسام ثروت مسئله سی ده
 نظر دفته آلیرسه علم اقتصادک موضوعی ده خاصه تین ایدر -
 مناسبات و روابط بین البشریه به حصر نظر اولونوب ده بومناسباتک قوانین
 عمومیه سی آرانیلیرسه «اخلاق اجتماعی» دأرهمه سنه کیرلش اولور.
 قوانینه نظر اولونوب ده تأثیرات دوشونولورسه عملی قسمی نظریسندن
 فصل ایدلش اولور. دولت شکننده تشخص ایتش جماعات بشریه نک
 یکدیگریله مناسباتی تتبع اولونورسه حقوق دول قننک موضوعی بولونمش
 اولور. جمعیت بشریه نک دوره مدنیته داخل اولدینی ازمنه تاریخیه دن
 اولکی حالی تحقیق ایدلک اوزره بر ساحة تدقیقات آچیلیرسه
 «La préhistorique» دهنیلان قنک زمینی کشف ایدلش اولور.
 الخ الخ الخ! هرکسجه آز چوق معلوم اولدوغی اوزره، حادثات
 اجتماعی نک بالجمله وجوهی بو سویلدکرمدن عبارت ده دکدر. حالبوکه
 تصنیف علومده، حادثاتی بو وجوه مختلفیه نظرله تلقی ایدیش اهم امور دندر.
 چو نک اوصاف مشترکه و عمومیه لرینه کوره آیروب ده اولنلک جنس و نوع لرینه
 بناء تصنیفی آنجی بوتقیداته وابسته و محتاجدر. «علومک تمایزی موضوعاتیه
 تمایزیه اولور»؛ دیه علمای اسلامک بر ادعای وار. بویک طوغرودر.
 و تصنیف علومده «عمده» = Principe, base، اولق اوزره قبول
 اولونمشدر. فقط بو خصوصده موفقیته، آنجی عرض ایتدیکم شرط

اساسی به موافقتله اولور . بوده يك كوچ !.. زیرا هانكى نقطه نظر دن
باقيله حق اولورسه حادثاتی اوکا کوره تصنیف ایتک ممکن اولویور .

او حالده تصنیف کلیشی کوزل، عندی و اعتباری برشیدر؛ «معقول» =

Rational بر تصنیف اوله ماز ! کی بر ملاحظه وارد خاطر اولق

طبیعی در . طبیعی در ، فقط او ملاحظه طوغرو دکلدرد . زیرا معقول

بر تصنیفک شرائطی عندالحکما معیندر . معرفت حین تصنیفده اوشرائطی

تحقیق ایتکدر . بوده حادثانک ، ماده تصنیفک بساطتی نسبتده قولای،

« معضلیتی = Complexité » نسبتده کوچدر . اشته اونک ایچین درکه

مثلا کییاده عناصر بسطله نک تصنیفی فرضا « منده له نهف » ک تصنیفی ،

بیولوژی ده « ارنست هه فکل » ک تصنیفدن ده معقولدر . زیرا عناصر

بسطله ده اوصاف مشترکه جنسیتی کشف ایتک ، حیوانانده عینی اوصافی

تعین ایتکدن نسبة يك قولایدر . معقول بر تصنیفک فصل اوله بیله جکی

کوسترمک ایچین « منده له نهف » ک تصنیفده اساس اتخاذ ایتدیکی خواص

وشروطی قیصه جه عرض ایتک فائده دن خالی اولماز ظن ایدرم . [°]

رضا توفیق

[*] تصنیف علمم مناقشه سنک اکاهیتی قسمنی تشکیل ایدن مباحثات غامضه
« سپنسر » ایله « بهین » و « قونت » و « لیتره » آراستنده جریان ایدن تنقیدانده
مندرجدر . اونلری ده کله جک نسخه مزده بسط و ایضاح ایله بومسئله نک تاریخیچه
انتقادبنه خاتمه ویره جکم .